

Sovjetistan

Erika Fatland

Oslo: Kagge 2014

495 sider. ISBN 9788248914853

Anmeldt av **Minda Holm** [MA, vit.ass., Forskningsgruppen for Russland, Eurasia og Arktis, NUPI, minda.holm@nupi.no]

En diskusjon som lenge har pågått i forskningen på postsovjetisk Sentral-Asia er hvor mye mening det gir å avgrense det som et eget forskningsfelt. Hvor like er egentlig Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan, Turkmenistan og Usbekistan, og bør man inkludere Afghanistan i regionsdefinisjonen? Den samme ambivalensen gjenspeiles i måten styresmaktene snakker om seg selv på. Forsøkene på regionalt samarbeid – ofte initiert av eksterne aktører – har som regel feilet på grunn av en blanding av manglende tillit og manglende vilje til å gi avkall på kontroll over interne affærer vis-a-vis sine naboland. Dyrkingen av den nasjonale identiteten har vært i sentrum siden uavhengigheten, blant annet i forsøk på å integrere de mange subnasjonale identitetene. Det er ikke ofte man møter på folk i disse landene som ser seg selv som en del av et større sentralasiatisk felleskap: de mange andre identitetsmarkørene er langt viktigere. Mens mange vestlige turister også tar for seg regionen i ett, er det først og fremst prosesser som arbeidsmigrasjon som gjør at folk i Sentral-Asia velger å besøke sine naboland.

Ambisjonen til Erika Fatlands *Sovjetistan* er å utforske en region som hun, lik nordmenn flest, har lite forhold til annet enn som nettopp en samlebetegnelse for mange av «stan-landene». Tittelen er i så måte treffende, og kan ut ifra et litt kritisk blick tolkes som en typisk eksotisering av en region som representerer en enorm variasjon. Etter nærmere refleksjon er ikke denne kritikken – min egen – særlig treffende; utgangspunktet for Fatland er snarere å bruke den manglende kjennskapen til regionen for å utforske nyanser. Dette betyr at hun bryter opp den regionale samlepakken – med kapittelbolker viet til hvert land – men også ser nærmere på noen av de mange forskjellene innenfor de statlige grensene. De nåværende landegrensene er for det meste identisk med det som ble tegnet opp av det sovjetiske regimet fra 1920-tallet til 1936, og lik så mange postkoloniale stater er de interne regionale variasjonene enorme.

Den manglende statsentrismen hos Fatland er i så måte befriende. Hverdagen i den tadsjikiske «Mercedes Benz-hovedstaden» Dusjanbe – preget av en rå blanding av ødeleggelser fra langvarig borgerkrig og regimevennlige narkopenger – er radikalt forskjellig fra tilværelsen i Pamir-platået, fjellkjedeområdet også kjent som «verdens tak». Her er det få som bryr seg om president Emomali Rahmons bryllupsregler som setter en begrensning på 150 gjester og maksimum tre timers varighet. Samtidig er den økonomiske situasjonen minst like hard. Pengeoverføringer fra arbeidsmigranter i utlandet utgjør minst 50 prosent av landets BNP, en virkelighet som folkene i Pamir også er en del av. Fatland løfter også med stor nytte frem historiene til kvinnene som blir værende hjemme mens mennene deres er ute, ofte under svært harde kår.

Tradisjonen med reiselitteratur fra det sentralasiatiske området har lange røtter; fra Marco Polos reisebrev fra Silkeveien til Robert Byrons skildringer fra reisen til Afghanistans nordlige grenseområder ved Amu Darya-elven på 1930-tallet. En moderne klassiker er Colin Thubrons *The Lost Heart of Asia*, men den ble skrevet noen knappe år etter Sovjetunionens fall. Fatlands evne til å veve sammen elementer fra både tidlig og senere historie – og særlig knyttet til utfordringene etter uavhengigheten – er et spesielt positivt bidrag. Bokens svakhet er nok hvor omfattende det ovennevnte prosjektet er for en 500-siders reiseskildring. Ofte blir skildringene dermed både litt raske, preget av omriss heller enn dybde. En av de virkelig gode passasjene er fra hennes opphold i Yagnob-dalen i Tadsjikistan, der Fatland blant annet kommer i nær snakk med flere generasjoner av kvinner. Slike historier skulle jeg gjerne lest langt flere av.

Samtidig er det en vanskelig sjanger hun har begitt seg ut på. Fatlands tidligere bok om Beslan (*Englebyen: historier fra Beslan*), basert på hennes masterarbeid, representerte på mange måter det motsatte – en antropologisk mikroskildring av nyanser innenfor et relativt lite samfunn. Noe tilsvarende kan ikke la seg gjøre uten forkunnskap til regionen, med én måned i hvert land og uten å beherske lokalspråkene. Det er imidlertid en utfordring som også treffer mange forskere, og de få utenlandske antropologene som jobber med regionen fokuserer ofte på et relativt avgrenset felt.

Sovjetistan faller dermed mellom mange stoler – reiseskildring, reportasjebok, antropologisk mikroperspektiv, statsvitenskapelig makroperspektiv. Forfatteren reiser gjennom de fem landene fra by til by, og i motsetning til arbeidet fra Beslan, ser hun ikke ut til å bli lenge nok på et sted til å bli kjent med menneskene eller

området. I stedet drar hun videre til neste punkt, med det som kan virke som de første og beste tilgjengelige samtalepartnerne i fører-setet. Resultatet er mange anekdoter strukturert rundt omrisskunnskap, som sjelden går dypere bak den fasaden hun beskriver i så gode ordelag. Nå er det nok kanskje heller ikke intensjonen: kritikken rammer muligens dermed mer sjangeren og formatet, enn Fatlands verk. Hun skriver godt, og det er virkelig imponerende hva hun har klart å føre sammen på så få sider. Som reiseskildring, for et publikum uten særlig annen kjennskap til regionen enn som «stan-landene», fungerer den uten tvil utmerket som en introduksjon. Kanskje vil det også vekke interesse for mer dyptgående skildringer av de mange nyansene som definerer regionen.